

EMA UMEK — ŠESTDESETLETNICA

Emma Umek je bila rojena 14. aprila 1929 v Ljubljani, kamor so se njeni starši preselili s primorskega Krasa, ki je po prvi svetovni vojni pripadel Italiji. Njen oče je iskal zaposlitev preko meje in jo dobil v Ljubljani pri železnici. Po končani gimnaziji leta 1947 (obiskovala je I. žensko realno gimnazijo v Ljubljani), se je vpisala na Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani. Tu je diplomirala leta 1952 iz obče in narodne zgodovine kot glavne predmeta ter iz geografije. V času študija je dobila študentsko Prešernovo nagrado za nalogo o Kranjski kmetijski družbi v letih 1767 do 1787. Po diplomi je eno šolsko leto poučevala zgodovino na gimnaziji v Kamniku, nakar se je s 1. septembrom 1953 zaposlila v tedanjem Državnem arhivu LRS, ki se je začel počasi kadrovsko krečiti. V arhivski stroki se je Umekova izpopolnjevala na zveznem arhivskem tečaju v Beogradu, zadnjem te vrste pri nas, kasneje pa še ob študijskih obiskih arhivov v Nemški demokratični republiki in Zvezni republiki Nemčiji. Leta 1955 je položila arhivski strokovni izpit, dobila leta 1969 naziv arhivski svetovalec, leta 1975 arhivski svetnik. Za zasluge pri delu je prejela leta 1987 državno odlikovanje Red dela z zlatim vencem.

V arhivu je delala Umekova na različnih delovnih mestih, od leta 1975 na vodstvenih, dokler ni bila septembra 1984 imenovana za direktorico in je na tem mestu ostala do svoje upokojitve čez štiri leta. Tako je bila prisiljena, ukvarjati se z organizacijskimi problemi, vedno niti ne le s problemi lastnega arhiva. Rezultat teh izkušenj je bil tudi referat na zveznem arhivskem posvetovanju — skupaj z Marijo Oblak-Carni — o osnovah organizacije strokovnega dela v arhivih v Jugoslaviji (1976). Sodelovala je tudi pri skupnem jugoslovanskem projektu Profil sodobnega arhiva SFRJ (1984) za področje znanstvenoraziskovalnega dela v arhivih. Opazna je bila tudi njena udeležba na sejah sveta za koordinacijo dela arhivov v Jugoslaviji, katerega član je bila štiri leta po položaju. Morala se je seveda ukvarjati tudi z gradbenimi vprašanji, kar je že pravilo za direktorje arhivov. Skupaj z Marijo Oblak-Carni sta leta 1979 na posvetovanju v Mariboru poročali o načrtovanju in gradnji stavbe Arhiva SR Slovenije, katerega prizidek je predstavljal prvo arhivsko novogradnjo v Sloveniji. Republiški arhiv je v času direktorovanja Umekove vidno napredoval, kar je tudi njena osebna zasluga, saj ji v skrbi za lastno ustanovo ni bilo nikoli škoda tudi prostega časa.

Poglavitno strokovno delo Umekove je bilo dolgo časa obdelava arhivskega gradiva iz časa do prve svetovne vojne ter izdelava pripomočkov za raziskave. Rezultat tega dela so številni inventarji graščinskih (med temi zlasti obsežnega in pomembnega fonda graščine Dol), samostanskih in privatnih arhivov. Inventarji samostanskih arhivov Kostanjevica, Pleterje in Stična so tudi objavljeni. Sodelovala je pri pripravah vseh vodnikov, ki vključujejo gradivo Arhiva SR Slovenije (Splošni pregled fondov Državnega arhiva LRS, 1960; Vodnik po arhivih Slovenije, 1965; Arhivski fondi in zbirke v arhivih in arhivskih oddelkih v SFRJ, zvezek za Slovenijo, 1984). Napisala je tudi dva krajša prikaza Arhiva SR Slovenije (v zbirki vodnikov Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 1982 ter v Enciklopediji Slovenije, I. zvezek, 1987). Pri vodnikih po matičnih knjigah v Sloveniji (1972, 1973) in vodnikih po župnijskih arhivih v Sloveniji (1975) je opravljala tudi uredniška dela. Ob delu na gradivu si je Umekova pridobila izredno obsežno znanje, ki ga je koristno uporabila za razne prikaze gradiva. Med objavami omenjamo prispevka Arhivsko gradivo za območje Istre, Reke, Hrvaškega Primorja in otokov v Arhivu SR Slovenije ter gradivo za zgodovino Furlanije-Juljske krajine v Arhivu SR Slovenije.

S posebno ljubeznijo se loteva arhivskih razstav. Takratni Državni arhiv LRS je pričel prirejati razstave leta 1955. Med večjim številom razstav, katerih soavtor je bila (in objavljenih katalogov), bi izdvojili le nekatere večje: Slovenščina v dokumentih skozi stoletja (1971), ki je bila v dopolnjeni obliki ponovno postavljena pod naslovom Iz roda v rod. Pričevanja o slovenskem jeziku (1982), Nacionalni in socialni programi pri Slovencih (1975) ter Ivan Cankar in delavsko gibanje (1976). Pri razstavah je znala združiti bogato vsebino ter privlačnost dokumentov.

Med številnimi delovnimi področji je Umekovi posebno pri srcu evidentiranje arhivskega gradiva v tujini, pomembnega za zgodovino Slovenije in Slovencev. Tudi tu so se prepletale organizacijske in strokovne naloge. Delo je bilo toliko bolj vabljivo, ker je bilo potrebno šele postaviti temelje za pričetek sistematičnega evidentiranja, katerega cilj je ustvariti pregled ter mikrofilmatično izbrano gradivo. V ta namen je morala najprej pripraviti program in metodologijo evidentiranja, o čemer je poročala na arhivskem zborovanju leta 1974. Nato je bilo potrebno delo organizirati — začelo se je najprej v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju, v Madžarskem državnem arhivu v Budimpešti (tu je do tedaj vodila evidentiranje Slovenska akademija znanosti in umetnosti) ter v Centralnem državnem arhivu v Rimu — ter ga stalno koordinirati.

Od leta 1976 je Umekova član I. skupine ekspertov (za dunajske arhive) za vračanje arhivskega gradiva na podlagi sporazuma med Republiko Avstrijo in Kraljevino

SHS iz leta 1923 in protokola iz leta 1958. Tu je vodila delo pri evidentiranju gradiva, ki je nastalo po letu 1888 pri večjem številu centralnih državnih uradov na Dunaju in ga koordinirala, saj so bili pri tem udeleženi poleg Arhiva SR Slovenije tudi Arhiv Hrvatske, Arhiv Vojvodine ter Arhiv Bosne in Hercegovine. Od leta 1980 je ekspert za vračanje arhivskega gradiva iz Italije na podlagi osimskih sporazumov.

Sama je bila udeležena pri delu na evidentiranju tudi drugih fondov v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju. Posebej pa je pripravljala v omenjenem arhivu še program za mikrofilmanje arhivskega gradiva, ki se nanaša na slovensko zgodovino 18. in 19. stoletja. Rezultat dobrega poznavanja dunajskih arhivov sta objavljena prikaza gradiva za zgodovino Slovencev v Splošnem upravnem arhivu ter v fondu Finančnega ministrstva.

S tem seveda niso izčrpana vsa področja strokovnega dela jubilatke, saj je bila vedno pripravljena sodelovati pri reševanju tekočih strokovnih problemov, ki jih v arhivski stroki nikoli ne zmanjka. Najbližja pa so ji vprašanja v zvezi s strokovno obdelavo in izdelavo pripomočkov za raziskave, torej vprašanja, s katerimi se je najbolj pogosto srečevala v prvih dveh desetletjih dela v arhivu.

Umekova je bila aktivna tudi v Arhivskem društvu Slovenije, ne le v izvršnem odboru, katerega član je bila od leta 1972 dalje (v letih 1981 do 1988 je bila tudi podpredsednica društva), marveč tudi v raznih društvenih komisijah. Z referati je sodelovala na več zborovanjih društva, pa tudi na srečanjih z arhivarji iz Bavarske ter Furlanije-Julijske krajine. Vključevala se je tudi v delo Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije kot član komisij za informacijski sistem arhivov in za mednarodne zveze ter sveta za znanstveno-raziskovalno delo. Posebej pa moramo poudariti prizadevanja Umekove pri Arhivih, glasilo Arhivskega društva Slovenije, ki so začeli izhajati leta 1978 in so sčasoma postali tudi glasilo arhivov v Sloveniji. Kot prva glavna urednica časopisa (skupaj z uredniškim odborom je skrbela za prvih osem letnikov) je morala v tem času prebresti vse težave, ki spremljajo porod novega strokovnega časopisa. Nemalo dela je imela tudi z izdajanjem Virov, serije, ki jo je začelo objavljati Arhivsko društvo Slovenije leta 1980. Zahvalo za trud in prizadevanje je društvo ob svoji tridesetletnici (leta 1984) izkazalo Umekovi tudi s podelitvijo priznanja.

V zvezi s pedagoško dejavnostjo Umekove moramo najprej poudariti njeno obsežno angažiranje za uvedbo študija arhivistike na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani. O potrebi takega študija je pisala na več mestih. Tudi sama je pričela v šolskem letu 1978/79 predavati arhivistiko na prvi stopnji, od šolskega leta 1987/88 pa ima proseminar v drugem letniku. Od leta 1983 je tudi izpraševalec pri arhivskih strokovnih izpitih. Tudi pri raziskovalni dejavnosti arhivov ne moremo iti mimo njenega organizacijskega dela. Kot dolgoletni vodja usmerjenega raziskovalnega programa Arhivistika v okviru Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete v Ljubljani (1980—1987) je morala vložiti mnogo truda za uveljavljanje arhivske vede.

Ob delu na številnih področjih, ki smo jih omenjali, pa je Umekova še vedno našla čas tudi za zgodovinske razprave in članke. Štirje so glavni sklopi vprašanj, ki jo pritegujejo. Najprej je to agrarna tematika, s prispevki o zgodovini Kranjske kmetijske družbe, nadalje lova in ribolova (v okviru 1. knjige Gospodarske in družbene zgodovine Slovencev), ovčereje na Krasu in v slovenski Istri, nato pa zgodovina prometa po Savi in Ljubljani. Pri obeh sklopih je poudarek na 18. stoletju. Ko je po letu 1960 začel delovati Center za zgodovino izseljeništv pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, so Umekovi poverili vodstvo evidentiranja arhivskega gradiva za zgodovino slovenskega izseljeništv. V tej zvezi je napisala več prispevkov, ki so izšli v letih 1967 do 1980 v Slovenskem koledarju. Posebej pa ji je pri srcu obravnava posameznih vrst virov, saj ji je to zlasti blizu glede na poklicno delo. Omeniti moramo prikaze matičnih knjig, deželnoknežjih urbarjev ter jožefinskega deželnega merjenja. Vire tudi objavlja (za zgodovino kmečkih uporov, na novo odkriti starejši dokumenti, pisani v slovenščini).

Ni potrebno, da za zaključek še enkrat poudarimo, kako mnogostrano in bogato je delo Eme Umekove. Ko ji za jubilej čestitamo, ji želimo predvsem krepkega zdravja. To pa tudi zato, da bo zmogla uresničiti načrte, ki jih ima še veliko. Načrti pa so vedno tudi znak osebnega zadovoljstva.

Jože Žontar